

УДК 32:37-015-3:37-03

Є.Р. БАБІЧЕВ

ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ТА ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В КОНТЕКСТІ ВИКЛАДАННЯ ПОЛІТОЛОГІЇ

Бабічев Євген Робертович – кандидат філософських наук, доцент кафедри ЮНЕСКО філософії людського спілкування, філософії і історії України Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка.

Досліджується роль політології, як гуманітарної науки та її значення в формуванні європейських та загальнолюдських цінностей у студентства. Приділяється увага ролі та значенню умов і факторів, які сприяють вихованню таких рис, як толерантність, плюралізм думок, релігійна та ідеологічна терпимість. Аргументується точка зору, що викладання політології в сучасному вищому навчальному закладі є однією з головних умов формування особистості, якій притаманні європейські та загальнолюдські цінності.

Ключові слова: політологія, плюралізм, консенсус, загальнолюдські та європейські цінності.

Исследуется роль политологии как гуманитарной науки и ее значение в формировании европейских и общечеловеческих ценностей у студенчества. Уделяется внимание роли и значению условий и факторов, которые способствуют воспитанию таких черт, как толерантность, плюрализм мнений, религиозная и идеологическая терпимость. Аргументируется точка зрения, что преподавание политологии в современном высшем учебном заведении является одним из главных условий формирования личности, которой присущи европейские и общечеловеческие ценности.

Ключевые слова: политология, плюрализм, консенсус, европейские и общечеловеческие ценности.

Political science role as humanitarian science and its meaning for formation of European and general human values in students is studied. The light is shed upon the role and meaning of conditions and factors which are helpful in developing of tolerance, pluralism of opinions, religious and ideological freedom. It is emphasized that teaching of political science at modern high school is one of major factors for shaping personality who highly appreciate European and general human values.

Key words: Political Science, pluralism, concordance, European and general human values.

© Є.Р. Бабічев, 2013

Постановка проблеми. Україна знаходиться на етапі глибоких системних трансформацій, які повинні вивести її в число розвинутих країн в Європі і світі. Головним рушієм демократичних трансформацій є суспільство і його основний елемент – громадяни держави. Як свідчить досвід східно-європейських країн, які вже є частиною світової і європейської спільноти, найбільш активно зацікавлені в процесі демократичних перетворень освічені люди, професіонали своєї справи, тому що сучасна європейська демократія найкраще відповідає їхнім життєвим принципам і цінностям.

Одним із шляхів розбудови України в напрямку наближення до європейських і світових стандартів життя є покращення рівня вищої освіти, наближення до стандартів, які випливають із вступу до Болонської системи. Однією із характерних рис випускника вищого навчального закладу, який спроможний забезпечити європейське і демократичне майбутнє України, є високий професіоналізм у першу чергу, а також життєва і громадянська позиція, формування якої починається ще в період навчання. Звичайно, що на її формування у студентської молоді впливає вельми широке коло важелів і факторів. Це і економічний, і суспільно-політичний стан суспільства, його моральний клімат, рівень культури, рівень толерантності в суспільстві і ще ціла низка чинників, обставин, факторів.

Демократична ідентичність України з Європою залежить у певній мірі і від свідомості громадян.

Одним із факторів, що підвищує її рівень, є якість гуманітарної освіти, в яку складовою частиною входить і політологія. Викладання цієї дисципліни формує у молоді почуття, які в політичній і філософській науці відносять до загальнолюдських і європейських цінностей. Під цими категоріями сучасна політологія бачить такі цінності, як мир і злагода в суспільстві, чесна праця і добробут, соціальна справедливість, людська і національна гідність, права і свободи громадянина, соціальна і правова захищеність, громадянська відповідальність, патріотизм, екологічна безпека і деякі інші.

Зрозуміло, що вищезгадані категорії вивчаються в процесі викладання гуманітарних наук і, особливо, в курсі політології. Роль цієї дисципліни в формуванні загальнолюдських та європейських цінностей у студентства є значною. В аналізі процесу формування вищезгаданих цінностей серед студентства полягає актуальність теми даної статті.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми викладання політології в вищій школі України досліджуються досить довгий час і мають дуже об'ємну науково-методичну базу. Фундаментальними дослідженнями в цій галузі можна вважати праці В.Антоненко, В. Бабкіна, В. Полуреза, М. Сазонова, Ф. Кирилюка, Ю. Шемшученка, О.Тягла та інших. Є дослідження нової хвилі науковців і методистів щодо проблем оптимізації викладання політології. Найбільший вклад, на наш погляд, внесли Г.Аляєв, С. Гелей, О. Кузь,

Б. і Н. Москальови, І. Поліщук, О. Фісун. Значною є база дослідження проблем загальнолюдських та європейських цінностей. Для поглибленого розуміння сутності проблеми автор спирався на праці В. Бурдяк, Є. Бородіна, Ю. Борисова, А. Захарчука, Н. Літвінової, Н. Ротар, П. Сліпець, М. Складановської, І. Хохрякової та інших.

Але, на думку автора, є певний дефіцит праць щодо аналізу впливу гуманітарних наук, таких як історія, філософія, соціологія і політологія, на формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. Саме ці обставини і детермінують потребу звернути увагу на проблему формування загальнолюдських та європейських цінностей в середовищі студентської молоді в процесі вивчення ними гуманітарних наук і особливо політології.

Мета дослідження – визначити характерні риси і зміст цінностей, які в науковій літературі позиціонуються як загальнолюдські та європейські і визначити основні напрямки формування цих цінностей у контексті викладання політології в вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Задля деталізації проблеми формування загальнолюдських та європейських цінностей необхідно визначитися у сутності цих категорій. «Загальнолюдські інтереси та цінності – ключова група понять, які входять в систему суспільствознавства і є загальними для філософського учення про людину... Загальнолюдські інтереси та цінності визначають напрямки і характер аргументації більшості спеціалізованих галузей знань: починаючи зі сфери внутрішньої політики закінчуючи теорією зовнішньополітичної діяльності» [1, с. 227]

Аналіз сучасної філософської та політологічної літератури дає підстави вважати що до тлумачення таких складових частин загальнолюдських цінностей як добро, істина, свобода, громадянське суспільство, екологічна безпека світу, різні прошарки міжнародної спільноти закладають різний зміст і шляхи їх досягнення. Частково це об'єктивно детерміновано ментальними розбіжностями країн. Та, на жаль, суттєву роль у тлумаченні цих категорій може грати ідеологічна та політична заангажованість, яка приводить до подвійних стандартів в оціненні різноманітних фактів соціального життя в залежності від геополітичних факторів. Що особливо прикро, подвійні стандарти з боку країн НАТО та Євросоюзу занадто часто застосовуються до країн пострадянського простору, особливо України та Росії. Не можна не погодитися з думкою російських колег, що «даний феномен (мається на увазі загальнолюдські цінності – авт.) далеко не такий простий, позбавлений предметного конкретного сенсу, він не підлягає суворому визначенню. Невизначеність сенсу – важлива характеристика в прагматичному, політичному і політологічному розумінні. Що розширює кордони тлумачення явищ... розширює діапазон інтерпретацій» [2, с. 587].

Категорія загальнолюдських цінностей може трактуватися в двох вимірах – конвенційному і трансцендентному. В першому варіанті цінності виявляються логічним продовженням та результа-

том суспільної і громадської необхідності і мають характер іноді вимушеної необхідності. Наприклад, проблеми екологічної та ядерної безпеки, недопущення озброєних локальних і регіональних конфліктів. У цьому вимірі загальнолюдські цінності сприяють об'єднанню народів і держав. В трансцендентному розумінні загальнолюдські цінності набувають широкого тлумачення, притаманні народам у більшості держав, задекларовані і захищені національним законодавством і традиціями. Це такі поняття, як свобода, повага до інакомислення, політичний плюралізм, наприклад у США, країни Західної Європи. Категорія «загальнолюдські цінності» іноді тлумачиться як така, що по своїй сутності суперечлива і застосовується до найрізноманітніших явищ.

Категорія загальноєвропейські цінності тлумачиться як «політична концепція, що визначає утвердження на європейському континенті надійної системи безпеки життя народів на основі розуміння спільності їх долі» [3, с. 199]. В політичній і історичній літературі теорія загальноєвропейських цінностей є змістом і складовою частиною концепції Європи від Атлантики до Уралу, і ідеї Європейського дому.

У зв'язку з тим, що основною метою цієї статті є вивчення і визначення напрямків формування загальнолюдських і європейських цінностей у студентства в контексті викладання політології, то доречно буде аналізувати вищезгадану категорію, як проблемну і складову частину цінностей політичних. Дану дефініцію сучасна політична наука трактує як «об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси, які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності» [3, с. 719]. Ці категорії є невід'ємною складовою частиною політичної культури як окремої людини, так прошарку, класу і всього суспільства. Сама природа цінностей, в числі і тих, що аналізуються автором, зумовлюються суспільним і соціальним середовищем, рівнем розвитку суспільства, місцем індивіда в системі політичних і соціально-економічних відношень, рисами національного менталітету, потребами і інтересами особистості. Звісно, що за своєю сутністю, загальнолюдські і європейські цінності є результатом взаємозв'язку індивідуальних, соціально-економічних, класових, політичних умов. В ідеалі загальнолюдські і європейські цінності повинні бути джерелом політичної соціалізації особи. Роль навчального процесу в вищому навчальному закладі повинна сприяти і прискорювати цей процес інтеграції з європейськими цінностями.

До норм політичних цінностей належать суспільні ідеали, принципи і норми життя, певні традиції, зразки поведінки людини. В умовах глибоких трансформацій, що тривають вже досить довгий термін в Україні, мається в наявності процес переусвідомлення і переоцінки як життєвих так і суспільно-політичних цінностей, що іноді супроводжується поляризацією різних прошарків і верств населення і особливо молоді, загостренням протистояння між прихильниками різних

сценаріїв сьогодишнього і майбутнього розвитку внутрішньої і зовнішньої політики України. Проходять гострі дискусії по проблемі визначення вектора розвитку нашої держави. Чи це в рамках СНД, Митного союзу чи все-таки більший наголос зроблено в сторону зближення з Європою і Євросоюзом. Хоча за всі більш ніж 20 років незалежності України керівництву держави вдавалося дотримуватись принципу багатовекторності. Хоча за часів Президентства Ющенка й були спроби схилитися більше в сторону США, НАТО, Євросоюзу. Але така акцентована, одностороння позиція викликала в 2005-2009 роках певне напруження в українському суспільстві. І взагалі треба погодитись з думкою А. Чередниченко про те що «далеко не завжди цінності, що склалися на ґрунті політичної практики народів інших країн, є функціональними в українському суспільстві і сприймаються його населенням. Тому бездумне і некритичне переймання чужих політичних цінностей, намагання вкоренити їх у культуру українського народу не є позитивним» [3, с. 719].

Велика надія в процесі наближення українського суспільства до європейських стандартів і норм життя покладається на молодь. Особливо велика роль буде належати тій частині юнацтва, яка зуміє отримати якісну і сучасну освіту і завдяки цьому знайти місце в суспільстві, належне його здібностям і вимогам, тобто реалізуватись як спеціаліст і громадянин.

Громадянська позиція і професіоналізм українців і особливо студентської молоді формуються в складних умовах затяжної кризи багатьох сфер нашого життя. Але труднощі загартовують найбільш наполегливу частину молоді, дають насагу на шляху глобальної модернізації, що відбувається в світі, Європі і частково в Україні. Під час навчального процесу викладач працює з великою кількістю студентів. Вже відомо, що у студентів різних регіонів України є деякі розбіжності в ментальності. Під категорією «ментальність» мається на увазі сформована та відмовно стабільна система елементів духовного життя і світосприйняття, яка зумовлює стереотип поведінки, діяльності, способи життя індивідів. Ментальність є сукупність ціннісних орієнтацій, причому не тільки свідомих, але й підсвідомих відчуттів, уявлень, настроїв, поглядів, що визначають здатність особистості стабільно діяти в різноманітних життєвих і суспільно значущих ситуаціях.

У сучасній Україні однією із значних проблем, яка гальмує приєднання України до світових і європейських трансформаційних процесів є відчуття меншовартості і дефіцит національної свідомості. Відчуття багатоваріантності дуже небезпечне, воно заважає українцям бачити місце своєї країни в європейській і міжнародній спільноті, як рівноправного партнера і держави, яка має значні перспективи. Відомо, що більшість науковців погоджується з тим, що в Україні є регіони, історичне минуле яких уже проходило в рамках європейської спільноти. Так на «ментальність галичан суттєво вплинула західноєвропейська культура, передусім австро-німецька та польська. Важливим фактором їх

життя була греко-католицька церква. Мешканцям Галичини властиві працелюбність, індивідуалізм, повага до власності. При цьому ментальності галичан притаманні певний консерватизм, скерований на збереження національно-етнічних цінностей, активні прояви національних почуттів, патріотизму.

Населення Центральної, Східної та Південної України, в силу історичних обставин, головною метою вважало не національне, а соціальне визволення» [4, с. 11].

Актуальною є проблема виховання у студентів активної життєвої позиції в процесі навчальної роботи системи вищої освіти. Активна життєва позиція тлумачиться як синтез громадянської і політичної активності. Саме ці якості потрібні сьогодні, щоб наблизити Україну до загальнолюдських і європейських цінностей. Саме ці чесноти в умовах навчального процесу, на нашу думку, в найбільшій мірі засвоюються студентською молоддю в процесі вивчення гуманітарних і звичайно політичних наук, тобто політології. Звичайно, ця теза ніяк не применшує значення і роль таких гуманітарних дисциплін як історія України, філософія, соціологія, культурологія.

Політична активність у сучасній політології визначається як «одна із форм суспільної активності, яке має на меті впливати на прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів» [3, с. 22]. Необхідність політичної активності особистості детермінується такими причинами як те, що вона сприяє підвищенню ефективності політичної системи суспільства, це по-перше. По-друге, допомагає молодій людині позбутись таких рис, як байдужність до політики і, як наслідок такої життєвої позиції, властивий багатьом молодим людям з вищою освітою, зокрема, – абсентеїзму. Демократична держава і українська в їх числі, об'єктивно зацікавлені в розвитку політичної активності особистості, і молодих спеціалістів у значній мірі, тому що вбачає в політичній активності громадян одну із основних умов здійснення своєї політики, досягнення і забезпечення політичної стабільності. Позбутися байдужності до політики і, в тому числі до виборів, у молоді можна багатьма методами. Найбільш надійними є регулярна роз'яснювальна робота викладачів під час лекцій та семінарів з політології. Індивіди, у яких є вища освіта, «як правило проявляють вищу політичну активність в порівнянні з тими, хто закінчив тільки школу» [3, с. 23]. Політична активність пов'язана з політичною позицією особистості. Важливо визначитися в категорії політична позиція. Під нею слід розуміти ставлення індивіда до політики і політичної діяльності через що особа «виявляє свої ідеали, цінності, інтереси і здійснює власну діяльність у сфері політики, визначає спрямованість вчинків, вибір цілей і засобів її досягнення, характер ставлення до різноманітних політичних явищ» [3, с. 495].

Можна стверджувати, що політична позиція взагалі і особистості в тому числі, формується під впливом таких факторів, як діючі політичні процеси, норми, традиції і звичайно – оточуюче середовище. Політична позиція в сучасних умовах

диференціюється як активна чи пасивна по ступеню участі в політичному житті. Політична позиція громадян є одним із показників рівня розвитку політичної свідомості і культури в державі і суспільстві. Необхідно констатувати, що в умовах вищого навчального закладу, активна громадянська і політична позиція студента – майбутнього спеціаліста – може формуватися виключно як легітимна, творча й будівнича до держави і політичної системи.

Взагалі, аналізуючи дослідження гуманітарної науки щодо проблеми ідентичності української політичної практики з європейськими реаліями і їх відповідальності загальнолюдським цінностям, можна стверджувати, що вітчизняний досвід формування загальнолюдських та європейських цінностей заслуговує уваги і детального вивчення.

Слід погодитися з точкою зору Є. Бородіна, Ю. Борисова, Н. Літвінової, які констатують, що «досвід роботи та реалізації молодіжної політики в країнах Європи є дуже корисним для України в контексті її прагнень підвищити ефективність роботи з молоддю та інтегруватися в Європейське співтовариство» [5, с. 96]. Тому дуже важливою є проблема необхідності формування у студентства широкої палітри політичних цінностей.

У контексті всього вищезгаданого слід підкреслити, що професорсько-викладацький склад сучасної Вищої школи засобами викладання такої гуманітарної науки, як політологія може реально сприяти формуванню у студентів тих цінностей, які дуже знадобляться їм у подальшому професійному і соціальному прогресі. Основні завдання системи вищої освіти можна представити такими педагогічними цілями, як сформувані у молоді:

- схильність до аналітики, до самостійного розширення світогляду;
- бажання оволодіти методами системного та порівняльного аналізу;
- вміння творчо і незаангажовано мислити;
- критичне мислення, самостійність;
- повагу до думок іншої людини, її поглядів, віросповідання тощо;
- вміння виділити головне в досвіді інших людей і зробити цей досвід корисним для застосування в українських реаліях.

Позитивне рішення цих цілей, у свою чергу, буде сприяти формуванню у студентства таких рис, як:

- бачення історії і політичного майбутнього України в контексті світової і європейської цивілізації;
- почуття особистої причетності до справ, що сприяють соціально-економічним та політичним процесам модернізації і розвитку країни;
- активна позиція в процесах, що наближають Україну до Євросоюзу.

Аналізуючи наукову та методичну літературу з проблем викладання політології та інших гуманітарних дисциплін, досвід цілого ряду провідних вищих навчальних закладів Харкова, можна стверджувати що цілей, які зазначені в назві статті, можна досягти такими практичними засобами, як якісне викладання самого предмета та його окремих тем, які викладач вважає необхідними

та актуальними. В цьому контексті дуже важливі сама постаць викладача, його професіоналізм, рівень і глибина світогляду, педагогічний хист, власний патріотизм, уміння слухати і переконувати аудиторію.

У вищій школі України накопичено солідний досвід викладання політології з застосуванням методів стимулювання розумової активності студентів. Основним інструментом у цій методиці є обговорення, під час вивчення навчального матеріалу, основних напрямків майбутньої професійної та громадської діяльності. В самому проблемному методі навчання і пізнання закладено ключ, що стимулює у студентської молоді проєвропейську орієнтацію через пізнавальну активність.

В науковій і педагогічній сфері відбуваються якісні зміни. Україна активно долучається і стає частиною світового та європейського наукового і навчального процесу. Значним кроком до покращення якості вітчизняної освіти став вступ України до Болонської системи. Принципи Болонського процесу вимагають від викладачів приділяти значно більше уваги індивідуальній та самостійній роботі студентів. Саме факт пізнання матеріалу і вивчення предмета через самостійні зусилля вже є фактом активності. Регулярні зусилля студента через самостійне вивчення всіх предметів, що входять до навчального плану гуманітарних наук і політології зокрема, об'єктивно стимулюють студента до активності. Значну роль у стимулюванні грають оцінки виставлені викладачем в процесі перевірки контрольних робіт, здачі модулів, заліків, іспитів. Пізнання предмета, що вивчає політику і політичні процеси, значно підвищує можливість і вірогідність того, що сформується позиція особистості, яка сприймає сучасний оточуючий її світ на засадах наукового світогляду. Заняття науковими дослідженнями дає розуміння що наша історія і майбутнє нерозривно пов'язані з європейськими тенденціями. Це розуміння студент, майбутній науковець, набуває не через примус, а на основі самостійного вибору через своє ставлення до об'єктивної реальності на підвалинах науково обґрунтованого світогляду. Тим більше, що сам метод наукового пізнання в гносеології вважається таким, який найбільше сприяє розвитку в особистості потреби самостійно розібратися в глибинній сутності речей. Пізнаючи загальні політичні процеси через вивчення політологічних законів та категорій, майбутній молодий спеціаліст, з власної ініціативи, самостійно, пізнає політичне буття нашої держави і світу. Через наукову роботу, яка проводиться під керівництвом професорсько-викладацького складу, стимулюється пізнавальна активність, і це, в свою чергу, є передумовами, що сприяють формуванню у студентів відчуття спорідненості зі світовими і європейськими процесами.

Треба констатувати, що в усіх вищих навчальних закладах Харкова активно розвивається і стимулюється участь студентів у науковій роботі. Наприклад, у Харківському національному технічному університеті сільського господарства ім. Петра Василенка діє політичний клуб студентів, яким керують досвідчені професори і доценти. Цей

клуб має міжвузівський масштаб і постійно проводить засідання разом із студентами Харківського національного технічного університету будівництва і архітектури. Список засідань широкий, але що особливо – в 2012 році була проведена науково-практична конференція «Європейські та традиційні українські цінності очима сучасної української молоді». В роботі конференції взяли участь як викладачі, так і велика кількість студентів з ряду ВНЗ Харкова. Ще як приклад заохочення дослідницької роботи студентства філософських і політичних аспектів європейських і загальнолюдських цінностей є робота Асоціації політологів Слобожанщини. Вона діє на базі Харківського національного університету імені Каразіна. В її складі згідно зі статутом діє секція молодих політологів, куди входять студенти філософського та соціологічного факультетів. На засіданнях дуже часто піднімаються ті проблеми, які є проблемою цієї публікації.

Також подібні роботи ведуться і в ряді інших ВНЗ Харкова – таких як Харківський Національний Університет Радіоелектроніки, Національний Університет ХПІ, Академія міського господарства та багато інших. В плані необхідності долучення української громадськості і особливо молоді до вивчення проблем загальнолюдських і європейських цінностей в середовищі науковців Харкова є консенсус.

Висновки. В цілому, на основі аналізу, що був викладений у статті, можна зробити певні висновки.

По-перше. В українському суспільстві відчувається певний дефіцит духовності і толерантності, і тому виникла нагальна потреба в вихованні у значної кількості громадян поваги до загальнолюд-

ських та європейських цінностей.

По-друге. Головним середовищем, де найбільш швидко і ефективно формуються вищезгадані цінності, є вищі навчальні заклади всіх рівнів акредитування, особливо III та IV рівнів.

По-третє. Одним із основних шляхів формування у студентської молоді цінностей, є високий рівень викладання гуманітарних предметів, серед яких ведуча роль, на наш погляд, належить політології.

По-четверте. Одним із вирішальних чинників у процесі педагогічної роботи зі студентством відіграють постать викладача, його професіоналізм, переконливість в правоті принципів, які він прищеплює своїм вихованцям.

По-п'яте. Загальноєвропейські цінності є важливою і невід'ємною складовою частиною цінностей загальнолюдських.

По-шосте. В рамках навчального процесу є можливість для більш якісної підготовки з гуманітарних наук. Для цього треба підвищити кількість годин викладання політології в аудиторних умовах, тобто на лекційних і семінарських заняттях. Більше застосувати і включити в розгляд елективні і факультативні курси, по яких проводиться залік. Оптимальною формою контролю з політології повинен бути екзамен.

Автор не схильний вважати, що в статті розглядаються всі проблеми викладання політології, як засобу виховання у студентської молоді загальнолюдських та європейських цінностей. Позиції, що викладені, є лише підставами для дискусії в професійному середовищі.

Рецензент Висоцький О.Ю. – д.п.н., проф.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Политологический энциклопедический словарь / под ред. Ю. Аверьянова. – М.: изд-во Московского коммерческого университета, 1993. – 432 с.
2. Политологическая энциклопедия: В 2 т. / под ред. Г.Ю. Семьгина. – Т. 2. – М.: Мысль, 2000. – 704 с.
3. Политологічний енциклопедичний словник / за ред. Ю.С. Шемпученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка; вид. друге. – К.: Генеза, 2004. – 735 с.
4. Формування національного менталітету: зб. наук. праць за матеріалами Регіональної науково-практичної конференції. – Луганськ: ДЗ «ЛДУ ім. Т. Шевченка», 2009. – 87 с.
5. Сучасний європейський досвід формування та реалізації молодіжної політики / за ред. Є.І. Бородіна, Ю.В. Борисова, Н.М. Літвінової, І.В. Хохрякової. – Дніпропетровськ: Пороги, 2008. – 116 с.